
C.J.M.JANSEN, E.T.WOUDSTRA & M.F.STEEHOUDER

TOETSING VAN SCHRIJFONDERWIJS

Inleiding

Het onderzoeksbeleid van de vakgroep Toegepaste Taalkunde van de Technische Hogeschool Twente is erop gericht dat het te verrichten onderzoek nauw samenhangt met (een deel van) het onderwijs dat de vakgroep verzorgt. In deze voordracht geven we een tussentijds verslag van één van die onderzoeken, nl. naar *het effect van ons schrijfonderwijs aan eerstejaarsstudenten Bestuurskunde*¹.

In ons schrijfonderwijs laten we onze studenten kennismaken met een *schrijfprocedure* d.w.z. een reeks aanwijzingen die stap voor stap vertellen hoe je een (goede) tekst moet schrijven. Een samenvatting van die procedure vindt u in bijlage 1. Door middel van een collegedictaat en door instructie tijdens de colleges wordt de procedure toegelicht en met voorbeelden gedemonstreerd (zie Steehouder e.a. (1977)). Verder oefenen de studenten zich in het toepassen van die stappen uit de procedure waarvan wij vermoeden dat ze die slecht beheersen.

In dit tussentijds verslag zullen we eerst ingaan op de doelen van ons onderzoek (par. 1), vervolgens op de methode (par. 2). Aangezien het onderzoek nog niet is afgerond, kunnen we hier nog geen resultaten presenteren; wel geven we de resultaten van een bescheiden vooronderzoek dat inmiddels is afgerond (par. 3). Tenslotte gaan we kort in op enkele problemen die het onderzoek met zich meebrengt (par. 4).

1. Doelen van ons onderzoek

Ons onderzoek heeft twee doelen: (a) meting van het effect van ons schrijfonderwijs, en (b) onderzoek naar het gewenste eindprodukt. Hieronder zullen we beide doelen kort toelichten.

1.1 Meting van het effect van ons schrijfonderwijs

We willen weten of onze studenten ten gevolge van ons onderwijs betere teksten kunnen schrijven dan daarvoor. Als criterium voor de kwaliteit van een tekst hanteren we daarbij het jury-oordeel van de vier docenten. De aangewezen methode voor zo'n onderzoek is een voortoets- natoets- design.

De resultaten van zo'n onderzoek geven slechts indirect aanwijzingen over de kwaliteit van de schrijfprocedure die aan het onderwijs ten grondslag ligt.

Naast allerlei storende elementen van buitenaf (zie par. 4), worden de resultaten ook beïnvloed door:

- De wijze waarop de procedure wordt aangeboden (collegedictaat en instructie)
- De keuze van de stappen waarin de studenten zich oefenen
- De kwaliteit en omvang van het oefenmateriaal.

Gezien deze en andere factoren die het onderzoek zeer complex maken, ligt het voor de hand om het onderzoeksdoel te beperken tot b.v. bepaalde onderdelen van de procedure (b.v. alleen de presentatie, zie Drop (1978)). Toch hebben wij gekozen voor onderzoek naar het totaal-effect van de cursus, enerzijds om te weten of we 'in grote lijnen' op de goede weg zijn, anderzijds om een hoeveelheid materiaal te verzamelen waaruit we aanwijzingen kunnen krijgen voor verbetering van de cursus en eventueel van de procedure.

Hoewel ons schrijfonderwijs moet dienen om de student allerlei verschillende soorten teksten te leren schrijven, moesten we ons onderzoeksdoel beperken tot een bepaald type teksten. Uiteindelijk werd dat: voorlichtende teksten over wettelijke regelingen, bestemd voor een 'algemeen publiek'.

1.2 Onderzoek naar het gewenste eindprodukt

Bij de constructie van een schrijfprocedure hebben we een bepaalde voorstelling van een 'ideale tekst'; wie de procedure correct toepast zou zo'n ideale tekst produceren: het *gewenste eindprodukt*. Maar het is de vraag in hoeverre het door ons gewenste eindprodukt ook in werkelijkheid een 'goede' tekst is in een gegeven situatie. Het antwoord op deze vraag is mede bepalend voor de waarde van de procedure (m.n. voor de effectiviteit; zie Drop (1978, p.5)).

Als criterium voor de mate waarin een bepaalde tekst het gewenste eindprodukt benadert, kozen wij voor het jury-oordeel van de vier docenten (tevens schrijvers van de cursus); aangezien zij ongeveer dezelfde voorstelling van het gewenste eindprodukt hebben, mag hun oordeel geacht worden een zekere validiteit te bezitten (zie echter 4.3).

Als criterium voor de mate waarin een bepaalde tekst een 'goede tekst in een gegeven situatie' benadert, kozen we het oordeel van de mensen die in soortgelijke situaties als zender of ontvanger met soortgelijke teksten te maken hebben. In casu waren dit overheidsvoorlichters (zenders) en het 'algemeen publiek' (ontvangers).

2. De gang van het onderzoek

In deze paragraaf bespreken we in 11 stappen de gang van het onderzoek. Op dit moment zijn de stappen 1 t/m 6 achter de rug; de overige stappen moeten nog uitgevoerd worden.

2.1 Constructie van procedure en cursus

Bij de constructie van de procedure hebben we ons o.a. laten leiden door Drop & De Vries (1976) en Drop & De Vries (1977); de daarop gebaseerde cursus is te vinden in Steehouder e.a. (1977, hoofdstuk 3 en 4).

2.2 *Afname van een voortoets*

In september 1977, voor het begin van de cursus, maakten 51 ppn (groep A) een voorlichtingsfolder over het wetsontwerp Misleidende Reclame; 78 ppn (groep B) maakten een voorlichtingsfolder over de aanleg van een woonerf in de fictieve gemeente Berfelo. Beide groepen kregen als documentatiemateriaal (een deel van) de betreffende wettelijke regeling met toelichting. De duur van de voortoets was maximaal 3 uur.

2.3 *Verzorging van het onderwijs*

Alle eerstejaarsstudenten Bestuurskunde volgden de colleges in de periode september '77 - januari '78. Zij kregen 17 colleges à 2 uur, en werden verondersteld voor ieder college 2 uur huiswerk te maken. Overigens werd in de betreffende collegereeks behalve schrijfonderwijs ook onderwijs in spreken en vergaderen gegeven.

2.4 *Afname van een natoets*

In februari 1978, na afsluiting van het onderdeel schrijven, maakte Groep A (nu 45 ppn) nu de opdracht over het woonerf, groep B (nu 38 ppn) die over misleidende reclame.³

2.5 *Beoordeling van de voor- en natoetsresultaten door de vier docenten*

Alle teksten werden overgetypt (om invloed van het handschrift uit te schakelen) en voor- en natoetsen werden in willekeurige volgorde gelegd (om herkenbaarheid van voor- of natoetsprodukten te voorkomen).

Bij de beoordeling werd het systeem van de meervoudig globale beoordeling gevolgd, vrijwel geheel volgens de aanwijzingen van Zondervan (1974).

2.6 *Uitvoering van een vooronderzoek*

We zullen dit nader bespreken in par. 3 van dit verslag.

2.7 *Steekproeftrekking uit de teksten*

Uit de 89 voor- en natoetsteksten over misleidende reclame werd at random een steekproef van 6 teksten getrokken; uit de 93 teksten over woonerven een steekproef van 7 teksten.

2.8 *Beoordeling door overheidsvoorlichters*

Een steekproef uit het ledenbestand van de Vereniging van Overheidsvoorlichters zal gevraagd worden de 13 teksten te beoordelen op een tienpuntsschaal.

2.9 *Beoordeling door het 'algemeen publiek'*

In samenwerking met de dienst Kijk- en Luisteronderzoek van de NOS wordt aan een landelijk representatieve steekproef van 500 personen gevraagd om d.m.v. paarsgewijze beoordeling een oordeel over de 13 teksten uit te spreken. Daarbij beoordeelt iedere beoordelaar twee tekstparen: één van twee woonerfteksten en één van twee misleidende reclame-teksten.

2.10 *Verwerking van de resultaten*

Om het effect van het onderwijs te meten (1e doel), vergelijken we de oordelen van de vier docenten over de voortoets-teksten met die over de natoets-teksten; zie bijlage 2. Om te onderzoeken of het door de docenten gewenste eindprodukt ook een ideale tekst in de gegeven omstandigheden is (2e doel), zullen we de oordelen van de docenten vergelijken met die van de overheidsvoorlichters (zie 2.8) en die van het algemeen publiek (zie 2.9).

2.11 Analyse van de teksten

Door analyse van de verschillen tussen goed en slecht beoordeelde teksten op verschillende kenmerken (zowel qua inhoud als presentatie) hopen we bruikbare aanwijzingen te krijgen over het effect van bepaalde stappen in de procedure. Deze aanwijzingen zullen moeten leiden tot hypothesen voor verder onderzoek.

3. Het vooronderzoek

3.1 Doel en methode

Het doel van het vooronderzoek was na te gaan of van fase 2.9 van het onderzoek verwacht mocht worden dat deze tot een bruikbaar resultaat zou leiden, namelijk een betrouwbare beoordeling van de teksten uit de steekproef. Tevens gingen we na of de instructie aan de beoordelaars bevredigend functioneerde. De gang van zaken in dit vooronderzoek was als volgt:

3.1.1 Steekproeftrekking van de teksten

Uit de voor- en natoetsteksten werden at random 6 teksten over ieder onderwerp gekozen. Over elk onderwerp konden zo 15 tekstparen voor de paarsgewijze beoordeling gevormd worden.

3.1.2 Steekproeftrekking van het 'algemeen publiek'

We kozen hiervoor 40 personen uit de familie- en kennissenkring van de onderzoekers. Bij de keuze werden de variabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau evenredig verdeeld. Voor zover bekend had geen van de beoordelaars kennis genomen van onze cursus.

3.1.3 Beoordeling

Nadat de beoordelaars telefonisch om hun medewerking was gevraagd, vroegen we hen om ieder 3 tekstparen te vergelijken, en van ieder tekstpaar te zeggen welk van beide teksten men 'de beste' vond. 30 beoordelaars kregen woonerfteksten; 15 beoordelaars kregen Reclame-teksten. Op deze manier kregen we over elk van de 15 Woonerf-tekstparen 6 uitspraken, en over elk van de 15 Reclame-tekstparen 3 uitspraken.

3.1.4 Enquête

Na het beoordelen van de tekstparen kregen de beoordelaars enkele enquêtevragen waarmee we wilden nagaan hoe men te werk was gegaan, of de instructie begrijpelijk was geweest, e.d.

3.2 Resultaten

3.2.1 De oordelen over de teksten

Uit de uitspraken over de tekstparen konden we een waarde voor elke tekst afleiden door na te gaan hoe vaak een tekst als beter dan een andere werd beoordeeld. Het resultaat is als volgt:⁴

Woonerven			Misleidende Reclame		
tekst nummer	voor of natoets	score (max. 30)	tekst nummer	voor of natoets	score (max. 15)
283	na	24	093	na	13
233	voor	17	044	na	9
203	voor	17	009	voor	8
217	na	14	018	voor	7
231	voor	13	011	voor	5
284	voor	5	017	voor	3

tabel 1: de oordelen over de teksten in het vooronderzoek

3.2.2. De consistentie en overeenstemming van de beoordelaars

Omdat niet alle beoordelaars alle 15 vergelijkingen uitvoerden, maar slechts 3 daarvan, zijn de coëfficiënten van consistentie en overeenstemming eigenlijk niet te bepalen. We losten dit op door de beoordelaars at random in groepen van 5 te verdelen. Zo ontstonden 6 groepen Woonerven-beoordelaars en 3 groepen Reclame-beoordelaars. Elk van die groepjes beschouwden we vervolgens als één beoordelaar (N_i), zodat we beide coëfficiënten konden berekenen:

	Woonerven (N = 6)			Misl. Reclame (N = 3)		
Coëfficiënt van consistentie	.43	3	.77	.20	3	.88
Coëfficiënt van overeenstemming	n = .21			n = .20		
Aantal significante verschillen in waardering van de teksten	5			2		

tabel 2: de consistentie en overeenstemming van de beoordelaars in het vooronderzoek

3.2.3. Conclusies uit de enquête

- Verschillende beoordelaars gaven te kennen spelfouten sterk in hun beoordeling te betrekken. Aangezien wij niet in het effect van dit tekstkenmerk waren geïnteresseerd, verbeterden wij de spelfouten in de teksten die we in het definitieve onderzoek gebruiken.
- De reacties op de instructie gaven aanleiding tot enkele wijzigingen daarin.
- De beoordelingstijd bleek ca. 10 minuten per tekstpaar te bedragen. Daarom is het aantal beoordelingen per beoordelaar teruggebracht tot 2.

4. Enkele problemen bij het onderzoek

4.1 Beperkte generaliseerbaarheid

In het onderzoek hebben we ons noodgedwongen moeten behelpen met een speciaal type teksten, geschreven in een speciale (tentamen-achtige) situatie. Of ons onderwijs óók effect heeft op de vaardigheden van de studenten in het schrijven van andere teksttypen in andere situaties, komen we niet te weten.

4.2 Storende variabelen

Bij het meten van de vooruitgang tussen voor- en natoets treden allerlei storende variabelen op (individuele verschillen in schrijfvaardigheid, motivatie, voorkennis over het onderwerp enz.). Door het grote aantal schrijvers (groepen van 51, 48, 45, en 38, zie 2.2 en 2.4) menen we de meeste van die variabelen wel gerandomiseerd te hebben. Een belangrijke variabele die nog overblijft is de z.g. *maturation*: het feit dat de studenten 6 maanden ouder (en misschien wijzer) worden en in de Hogeschoolomgeving verkeren, kan bijdragen tot verbetering van hun schrijfvaardigheid. Om deze variabele onder controle te houden zou een design met een experimentele en controlegroep nodig zijn. Helaas was dat in deze onderwijssituatie niet te realiseren.

4.3 Betrouwbaarheid van de docentenoordelen

Is het jury-oordeel van de docenten een goed criterium voor de mate waarin een tekst het *gewenste eindprodukt* benadert?

Alleen als de docenten zich bij de beoordeling laten leiden door dezelfde intuïtie over het gewenste eindprodukt. Om indicaties te krijgen over de betrouwbaarheid van de docentenoordelen hebben we de onderlinge overeenstemming tussen de docentenoordelen berekend (zie bijlage 2).

Een andere methode om te bepalen in hoeverre een tekst het 'gewenste eindprodukt' benadert is analyse van de tekst op kenmerken van dat gewenste eindprodukt; een analytische beoordeling dus. Daarbij doen zich echter twee problemen voor:

- de intuïties over het gewenste eindprodukt laten zich niet gemakkelijk vertalen in een analytisch beoordelingsschema,
- een eventuele analytische beoordeling laat zich moeilijk kwantificeren, omdat het gewicht van de afzonderlijke kenmerken in het totaal zeer moeilijk te bepalen is.

4.4 Validiteit van de publieks-oordelen

Wij wilden weten welke tekst in een gegeven situatie 'het beste' is. Welke criteria daarbij gehanteerd worden, of zouden moeten worden, is o.i. nog allerm minst duidelijk. Weliswaar zijn er diverse methoden denkbaar om b.v. de begripelijkheid of de overtuigingskracht van een tekst te onderzoeken, maar het staat allerm minst vast dat deze kenmerken volledig of zelfs maar grotendeels de kwaliteit van een tekst bepalen. In ons vooronderzoek bleek dat factoren als b.v. *inhoud* (b.v. aandacht voor inspraakmogelijkheden in de woonerf-tekst) en *toon* voor een aantal beoordelaars belangrijke beoordelingscriteria waren.

Het construct "ideale tekst in de gegeven situatie" is met andere woorden zo complex, dat een intuïtief jury-oordeel ons voorlopig als het beste meetinstrument voorkomt, wat natuurlijk niet uitsluit dat meting van b.v. begripelijkheid belangrijke gegevens zou kunnen opleveren; dat zullen we dan ook in dit onderzoek nog doen.

Noten

- (1) Aan het onderzoek werkten behalve de schrijvers mee: P.Hendriks en J. v.d. Staak.
- (2) De colleges werden gegeven in 7 groepen; er was geen verband tussen de groepsindeling in voor- en natoets en die in de colleges.
- (3) Door de opzet van dit onderzoek geheim te houden, en tijdens de colleges niet te spreken over de voortoets hebben we geprobeerd de studenten zo naïef mogelijk te houden m.b.t. de natoets-opdrachten. Uit de reacties achteraf bleek dat die opzet geslaagd was.
- (4) De correlatie tussen de oordelen van onze proefpersonen en die van de vier docenten bedroeg voor de Reclame-tekst .90 en voor de Woonerven-tekst .80. Uiteraard hebben deze cijfers geen wetenschappelijke waarde gezien de samenstelling van de groep beoordelaars. Maar zij vormen wel een rechtvaardiging voor voortzetting van het onderzoek.

Literatuur

- Drop, W.
1978 'Validering van een schrijfprocedure door herschrijving: een begin', *De Nieuwe taalgids*, 71, p.1-27.
- Drop, W. & J.H.L. de Vries
1976 *Ter informatie; leergang samenvatten en schrijven van zakelijke teksten*, Groningen.
- Drop, W. & J.H.L. de Vries
1977 *Taalbeheersing; handboek voor taalhantering*, 2^e druk, Groningen.
- Steehouder, M., C. Jansen, J. van der Staak & E. Woudstra
1977 *Mondelinge en schriftelijke communicatie*, Enschede: Technische Hogeschool Twente (syllabus vakgroep Toegepaste Taalkunde).
- Zondervan, F. (red.)
1974 *Handleiding voor het beoordelen van eindexamenopstellen*, Den Haag (interimregeling).

Bijlage 1: De schrijfprocedure

De onderstaande reeks voorschriften vormt de procedure waarop wij onze cursus gebaseerd hebben. In Steehouder e.a. (1977) worden ze om didactische redenen enigszins anders gerangschikt. Tevens worden ze toegelicht, van voorbeelden en (soms) achtergronden voorzien.

1. Stel een werkbasis vast

- 1.1 Oriënteer u in het onderwerp.
- 1.2 Bepaal uw randvoorwaarden
- 1.3 Bepaal uw publiek en doelstelling
 - a. bepaal voorkennis, taalniveau, speciale belangstelling en het beeld dat het publiek van u heeft
 - b. operationaliseer uw doelstelling
- 1.4 Bepaal uw centraal thema
- 1.5 Verken uw centraal thema
 - a. houd een hersenhoos (brainstorm)
 - b. maak een reeks topische vragen en verzin mogelijke antwoorden
 - c. schift de resultaten van a. en b. op zinnigheid
 - d. selecteer de resultaten van a. en b. op bruikbaarheid gezien publiek en doelstelling
- 1.6 Maak uw bouwplan
 - a. orden hoofd- en subvragen
 - b. bepaal de volgorde van de vragen
- 1.7 Maak een voorlopige samenvatting-vooraf

2. Documenteer u

- 2.1 Gebruik de voorlopige samenvatting-vooraf als basis voor documentatie
- 2.2 Zoek de nodige gegevens
- 2.3 Verwerk de gevonden gegevens
- 2.4 Maak een definitieve samenvatting-vooraf

3. Schrijf uw stuk uit in minstens 3 ronden

- 3.1 Maak de structuur goed zichtbaar
 - a. gebruik titels en subtitels
 - b. gebruik inleidingen
 - c. behandel één vraag en/of kernantwoord per alinea
 - d. zet het belangrijkste voorop
 - e. gebruik overgangszinnen en 'gecamoufleerde signalen'
 - f. giet overeenkomstige ideeën in dezelfde vorm
 - g. ondersteun de structuur door de typografie
 - h. geef een inhoudsopgave

- 3.2 Zorg voor een exacte formulering
 - a. gebruik hetzelfde woord voor hetzelfde begrip
 - b. gebruik ondubbelzinnige verwijswaarden
 - c. gebruik exacte kwantoren
 - d. specificieer vage waarden
 - e. gebruik exacte verbindingswaarden
 - f. vermijd de lijdende vorm

- 3.3 Zorg voor een begrijpelijke formulering
 - a. vermijd onnodig moeilijke waarden
 - b. verklaar vaktermen
 - c. gebruik eenvoudige zinsconstructies

- 3.4 Zorg voor een aantrekkelijke formulering
 - a. zorg voor een persoonlijke stijl
 - b. zorg voor een verhalende stijl
 - c. gebruik vergelijkingen en beeldspraak

- 4. **Werk uw tekst af**
 - 4.1 Zorg dat alle onderdelen compleet zijn
 - 4.2 Zorg voor een goede lay-out
 - 4.3 Gebruik de voorkeurspelling

Bijlage 2: Resultaten van de beoordeling door de docenten

	misleidende reclame	woonerven
gemiddeld oordeel voortoets	3.95	4.43
gemiddeld oordeel natoets	5.63	5.59
verschil 95% betrouwbaarh. interval	1.63 $1.02 \leq \text{verschil} \leq 2.34$.84 $.54 \leq \text{verschil} \leq 1.74$
gemid. intersubjectieve overeenstemming tussen de beoordelaars.	.54	.49

* significant, *t*-toets, eenzijdig, $\alpha = 5\%$